

Грађанска наука у земљама Централне и Југоисточне Европе

Наташа Дакић
dakic@unilib.rs
ORCID 0009-0000-8560-5284

Александра Тртовац
aleksandra@unilib.rs
ORCID 0000-0002-0478-9980

Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, Београд

У овом броју рубрика *Тема* посвећена је анализи примене концепта и праксе грађанске науке у академским и јавним библиотекама у земљама Централне и Југоисточне Европе. У четири чланка приказани су различити модели и приступи развоју активности на пољу грађанске науке, са посебним освртом на иницијативе библиотека са простора Западног Балкана. Радови пружају увид у непосредна искуства библиотекара из Србије, Хрватске и Грчке, који су од 2022. до 2024. учествовали у пројекту *Подршка грађана принципима ојворене науке у високом образовању у земљама Југоисточне Европе* (Citizen-Enhanced Open Science in Southeastern Europe Higher Education Knowledge Hubs – CeOS_SE), чији је координатор био ЛИБЕР, а допуњени су искуствима заменика директора Библиотеке Мађарске академије наука и уметности, активне учеснице ЛИБЕР-ове радне групе посвећене грађанској науци. Намера уредница *Теме* била је да се истакну и специфичности имплементације грађанске науке на простору Централне и Југоисточне Европе, а у домену сарадње истраживача и грађана у процесу у ком су библиотекар у улози едукатора и медијатора.

Тему отвара рад Доре Калиди „Караван грађанске науке у Мађарској“, у коме се истиче да је грађанска наука стекла видљивост и признање у Западној Европи, али да њено усвајање у Централној и Источној Европи зависи од историјских, културних и социјално-економских изазова. У тексту је представљено мађарско искуство спровођења грађанске науке у библиотекама, са фокусом на национални караван организован у периоду од новембра 2024. до јула 2025. под окриљем Удружења мађарских библиотекара. Изложени резултати показују да библиотеке, упркос ограниченим ресурсима, могу ефикасно да реализују иницијативе грађанске науке и подстичу сарадњу истраживача и грађана.

Рад „Подршка грађана отвореној науци на Балкану: искуство са пројекта CeOS_SE и студија случаја у Србији“ потписују Александра Тртовац и Наташа Дакић. Текст се ослања на истраживања и објављене резултате публикације *Смернице за примену CeOS принципа у земљама Западног Балкана*. Посебан осврт дат је на поглавље „Анализа анкете: грађанска наука“, које је допуњено анализом глобалних и регионалних оквира и политика у области грађанске науке. Истакнуте су и пионирске иницијативе у Србији,

укључујући прву акредитовану обуку за библиотекаре у области грађанске науке, којом се остварује визија библиотека као њихових заједничких чворишта. Кроз евалуацију података из анкете и локалних пракси, прилог нуди значајне увиде о грађанској науци креаторима политика, библиотекарицама, истраживачима и регионалним актерима, који настоје да на одржив начин интегришу грађанску науку у екосистем отворене науке.

„Грађанска наука у Хрватској и допринос Националне и свеучилишне књижнице у Загребу“ наслов је рада Долорес Мумелаш и Сање Јурковић. У њему се апострофира развој грађанске науке у сектору културе – у галеријама, библиотекама, архивима, музејима. Нарочито се указује на допринос библиотека, како кроз Радну групу за грађанску науку у библиотекама Удружења књижничара града Загреба (ГЗУК), тако и кроз активности Националне и свеучилишне књижнице у Загребу (НСК). ГЗУК подстиче локалну заједницу на учешће у иницијативама грађанске науке путем радионица, предавања и заједничких пројеката, истичући библиотеке као мост између науке и грађана. НСК се, са своје стране, позиционирала као лидер у Хрватској у овом домену учешћем у међународним пројектима и реализацијом низа активности у области грађанске науке.

Рад Теодоре Караиску „Грађанска наука у Грчкој: досадашње искуство“ анализира CeOS_SE пројекат као регионалну иницијативу посвећену унапређењу отворене науке и грађанских истраживачких пракси у институцијама високог образовања. Текст је фокусиран на растуће интересовање за контекст грађанске науке у Грчкој и истиче значајну улогу Библиотечко-информационог центра Универзитета у Патри у подстицању отворене науке, ангажовања заједнице и дисеминацији научних сазнања.

Узевши у обзир искуства описана у радовима у оквиру *Теме*, а везана за имплементацију грађанске науке и улогу библиотека и библиотекара у том процесу у земљама Централне и Југоисточне Европе, може се закључити да се тај процес незаустављиво покренуо. Ентузијазам, стручност и знање библиотекара на високом су нивоу, али је потребна додатна подршка доносилаца одлука, како у домену финансирања, тако и у погледу укључивања грађанске науке у платформе за отворену науку. На том путу неопходна је и чвршћа сарадња истраживачке заједнице са библиотекарицама, као и континуирани рад библиотекара на мотивисању грађана за активније укључивање у ове активности.